

ÖZELLEŞTİRME NE İÇİN?

Alpaslan IŞIKLI*

Özelleştirme konusunda çok kurnazca ve etkili bir kampanya gerçekleştirildi. Özelleştirmeyi adeta sihirli bir değnek gibi görenler, hızla çoğaldı. Pek çok insan, bu konuda adeta sarsılmaz bir itikat sahibi oldu. Özelleştirmeye en az inanan görünenler bile "Belki bize uymaz; ama, dünya özelleştirmeyi benimsemiş artık, değişim rüzgârlarının dışında kalamayız," demeye başladılar.

Günlük yaşam içinde nerede bir aksaklık görülse akla özelleştirme gelir oldu. Bankada kuyrukta bekliyorsunuz; bakıyorsunuz, işlerin yavaş yürümelerinden sıkılan birisi yakınmaya başlıyor: "Üstelik bu banka özel banka!" diye sesini yükseltiyor. Yani, işletmeler özel olunca işlerin hızlanacağına kesin gözüyle bakılıyor.

Bu konuda daha da ilginç bir gözlemi, bir arkadaşımın dinlenmişim. Havaalanında içtiği çayı beğenmeyen birisi bağırıyor: "Özelleştireceksin bunların hepsini!" Bir başkası gerçeği acımayca dilendiriyor: "Buralar çoktan özelleştirildi."

Bütün bunlar kendiliğinden olmadı. Özellikle, 12 Eylül'den bu yana, çok yaygın saflardan kaynaklanan özelleştirme yanlısı bir bombardıman sürdüdü. Yazılı basının ideolojik açıdan çok değişmiş gibi görünen türleri, radyo-televizyon kanalları, Zülfü Livaneli gibi "solcu"lar dahi, "çağ atlamış" yazarlar, politikacılar ve akla gelebilecek her türlü iletişim araçları, bu bombardımana destek oldular.

Şu veya bu yolla devletin başına geçmiş olanlar, devlet işletmeciliğine karşı en koyu saldırılara öncülük ettiler. Evren'in, devlet mağazalarında müşterilerini çatık kaşla karşılayan tezgahhtarlar bulunmasına karşın, özel mağazalarda, karşılamamanın güler yüzle kapıdan başlatıldığını kendisine özgü üslubuyla anlatışı, herhalde, pek çoğumuzun belleğindedir. Kuşkusuz, o bunları söylerken, sözünü ettiği özel mağazalara değil girebilmek, bunların vitrinlerini seyretme cesaretini bulabilmek için bile insanın cebinde bir hayli para olması gerektiğini ve buna kar-

şılık, bir zamanlar Sürmerbank mağazalarına elini kolunu sallayarak girebilen geniş yığınların bu olaktan yoksun olduklarını düşünmüyordu.

Kuşkusuz, özelleştirmeye karşı hiçbir şey söylenmedi denemez. 12 Eylül sonrası koyu baskı döneminde bile, bu konuda bazı gerçeklerin dile getirildiği oldu. Ancak, bu yönde söylenenlerin ve yazılanların geniş kitleye ulaşması sınırlı kaldı. Özelleştirme girişimlerine karşı en çok dile getirilen gerekçeler ve kanıtlamalar, genellikle kamu kesiminde örgütlü sendikalarla kaynaklanmıştır. Ancak, bu konuda en çok duyulan, daha doğrusu, duyulmasına olanak tanınan görüşler "ouvrierist" olarak nitelendirilebilecek dar bir çıkar gözlüğünden bakışın ürünleri olarak belirmiş veya öyle gösterilmişlerdir.

Özelleştirme karşıtı görüşler, genellikle, özelleştirmenin "sendikasılaşma" ve "işsizlik" doğuracağı savına dayandırılmışlardır. Ancak bu tür savların etkileri, esas olarak kamu işletmelerinde örgütlü dar bir işçi kesimi ile sınırlı kalmıştır. Buna karşılık, geniş bir kesim bu tür savlara dayalı özelleştirme karşıtı kampanyalardan pek etkilenmemiştir. Tam tersine, bu tür gerekçelerden ötürü, özelleştirmeye bakışları özelleştirmeye taraftar olma yönünde etkilenenler bile olmuştur. Bu sonucu, 1980 sonrası dönemde, özelleştirme yanlısı kampanyaları, sendika karşıtı kampanyalarla ve kamu kesimindeki istihdamın toplumun sırtında bir yük teşkil ettiği yolundaki kampanyalarla eşlendirmek suretiyle sağlamışlardır.

Sendika karşıtı kampanyalar, çoğu kez, sendikalarındaki "sendika ağalığı" olarak tanımlanan oluşumları tahrik etmiş olan güçlerin başka saflardaki uzantıları tarafından, sendikacılığı topyekün mahkum etme yönünde sürdürülmüştür. Kamu kesimindeki istihdama yönelik eleştiriler ise buralara hatır gönül ilişkisi sonucu ve "politik" nedenlerle işçi alındığı yolundaki iddialar üzerine kurulmuştur. Ne gariptir ki bu konudaki eleştiriler, genellikle, kamu kesimindeki istihdam üzerinde en belirleyici konumda bulunan siyasi iktidar sahiplerinden kaynaklanmıştır.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyal Politika Öğretim Üyesi.

Oysa, özelleştirme karşısında ileri sürülebilecek görüşler bunlardan ibaret olmadığı gibi, özelleştirme yanlılarının yürüttükleri kampanyanın herhangi bir geçerli dayanağının bulunduğunu söylemek de mümkün görünmemektedir.

Burada, önce, özelleştirme lehinde ileri sürülen görüşleri tek tek ele alıp tartışacağız. Ardından, özelleştirmenin neler getireceği konusunda yoğunlaşacağız. Dağ sonra da özelleştirmenin gerçek amacının ne olduğunu araştıracağız.(1)

ÖZELLEŞTİRME LEHİNE İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞLER

1. "Özelleştirme, Devletten Alıp Halka Vermektir"

Özelleştirme yanlılarının en çok dile getirdikleri slogan bu olmuştur: "Devletten alıp halka vereceğiz." demektedirler. Hangi reklam uzmanlarının telkiniyledir, bilinmez, Tansu Çiller, aynı görüşü ifade etmek üzere, bu ifadeye bir başkasını daha eklemiş; propaganda konuşmalarında "daha az devlet, daha çok halk" sloganını öne çıkarmıştır.

Burada anlatılmak istenenin yanlışlığı iki noktada düğümlenmektedir. Birincisi, gerçekte, devletten alınıp halka verilmemektedir; ikincisi ise devlet ve halk, zorunlu olarak birbirlerine karşıt kavramlar değildir.

Devletten alınıp halka verilmediği, bugüne kadar ki somut uygulamalar çerçevesinde açıkça görüldü. Çünkü kamu işletmeleri verilmemekte; satılmaktadır. Bunları alanlar da, elbette ki, çoğu kapalı kapılar arkasında cereyan eden manevralar sayesinde, bu konuda avantajlı koşullarda bir alış-veriş gerçekleştirilebilecek ölçüde, para ve iktidara kimler sahipse onlar, yani, yerli ve özellikle de yabancı tekel olmaktadır. Bu yüzdendir ki çimento fabrikaları Fransızlar'ın; hava ulaşımının yer hizmetleri İsveçliler'in olmuştur ve İngilizler de telekomünikasyonun peşindedirler...

Devletin, halkın almaşığı ve karşıtı bir unsur ve kavram olarak görülmesi veya gösterilmesi ise yalnızca, günümüzün özelleştirme yanlıları ile sınırlı bir tutum değildir. İşçi sınıfının doğuş dönemlerinde, makinelerin, önüne geçilmez bir baskı ve sömürü aracı olduğu düşüncesine kapılanların ortaya koydukları "makine kırıcılığı" türündeki tepkiye benzer bir biçimde, devlet aygıtının niteliği ve bu niteliğin değişmezliği konusunda karamsarlığa düşen anarşistler de devleti yıkıp ortadan kaldırmayı acil ve temel bir amaç olarak belirlemişlerdir. Marksizm, devletin silinmesini ancak, gelecekte gerekli koşulların ve dönüşümlerin gerçekleşmesinden sonra

mümkün olabilecek bir durum olarak gördüğü için anarşizmden ayrılır. Bu nedendir ki özelleştirmeyi politikalarının ana unsuru olarak benimsemiş bulunan neo-liberal akımların fikir babası sayılan Milton Friedman'ın, iktisadi doktrinler yelpazesi üzerinde, sosyalizmin karşısında ve fakat liberal-anarşist kategorisine dahil bir yere konulmasında kayda değer bir isabet bulunmaktadır.

Neo-liberal formüller, devletin halk için ve halkın hizmetinde olması olasılığının bulunmadığı varsayımına dayanmakta; ve devlet işletmelerinin halkın hizmetinde daha yararlı hale getirilmelerinin imkânsızlığı yolundaki propagandalardan güç almaktadırlar.

Öte yandan, devletin küçülmesi halinde boşalan alanın halk tarafından doldurulacağı beklentisi de dayanaksız ve boş bir iddianın ürünüdür. Gerçekte, devletin boşalttığı alanın uluslararası sermaye ve hatta bazı durumlarda düpedüz mafya tarafından doldurulduğu, çok değişik uygulamalar çerçevesinde tartışmasız bir biçimde ortaya çıkmıştır. Açıkça görülmüştür ki gerçekte, devletten alınıp halka verilmemekte; halkın dışından tırnağından eksilttikleriyle oluşmuş bulunan kamu işletmeleri uluslararası sermayeye devredilmektedir.

Ayrıca görülmüştür ki neo-liberal modeller gereği devletin asıl küçültülen yanları, devleti sevimsizleştiren baskıcı ve sömürüye araç oluşturan yanları değildir. Mezarlıklara kadar herşeyin özel sektöre devredildiği Şili'de, devletin hapisaneleri küçülmemiş, tam tersine, stadyumlardan bile hapisane olarak yararlanılmıştır. Buna karşılık, özelleştirmenin olduğu her yerde, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanları başta olmak üzere, devletin halkın yararına yönelik üretim ve hizmetlerinin çöktüğü veya en azından daraldığı veya pahalılaştığı görülmektedir.

2. "Özelleştirme Demokratikleşme Getirir"

Özelleştirmeye haklılık kazandırma amacına yönelik propagandaların bir diğer gerekçesi de özelleştirmenin demokratikleşme için gerekli olduğu savı üzerine kuruludur. Bu sav da, devlet ile demokrasi arasında icadedilmiş bulunan yapay çelişkiye dayanmaktadır. Böyle bir gerçeklik kabul edilince, devleti küçültmek veya ortadan kaldırmak gereği, bütütünü kaçınılmaz görülebilir.

Bir zamanlar, devletin hemen tahribedilmesi gereken bir baş belası olduğu yolundaki anarşist telkinlere kanan yığınların, devleti demokratikleştirme ve sosyalleştirme mücadelesinden geri çekilmeleri, siyasal egemenliğini perçinleyerek sömürüsüne araç olabilecek bir devlet çarkı oluşturma yolunda ilerleyen büyük sermayenin en önemli ayak bağından

kurtulmasına katkı sağlamaktan başka bir sonuç vermemiştir. Bununla birlikte, çalışanlar, siyasal erginliğe eriştikçe ve kendilerine güvenleri arttıkça, ekonomik ve toplumsal yaşamı etkileyebileceklerini ve bunu sağlamanın yolunun da her alanda demokratik örgütlenmeden geçtiğini bilirler. Devlet, en geniş ve en etkin toplumsal örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir. Bu nedendir ki çalışanlar, devlet olgusuna sırt çeviremezler ve devletin küçültülmesi safatasının oyuncuğu olamazlar. Çalışanlar açısından yapılması gereken, devletin küçültülmesi değil, ekonomik açıdan etkinleştirilmesi ve rasyonelleştirilmesi, siyasal açıdan demokratikleştirilmesi ve sosyalleştirilmesidir.

Devletin küçültülmesi yolundaki kampanyaların sonucunda, devlet denilince akla gelen, Stalinist devlet veya içinde yer aldığı tarihsel koşullardan soyutlanarak sunulan tek parti döneminin devleti olmaktadır. Oysa, devlet pekala demokratik de olabilir. Üstelik, demokratik kurumların oluşması ve yaşatılması ancak devletin varlığı ve katkısıyla sağlanabilir. Örneğin, özerk ve demokratik üniversiteyi yaşatmak; toplumda sermayenin tasallutundan uzak bilimsel özgürlük adacıkları oluşturmak, ancak demokratik devletin sorumluluğu altında sağlanabilir. Bunun gibi, sosyal adaleti sağlamaya yönelik kurumları geliştirmek ve böylece kitlelere ekonomik özgürlük kazandırarak siyasal katılım için gerekli konuma erişmelerini mümkün kılacak dönüşümleri gerçekleştirmek de ancak sosyal devletin varlığı ölçüsünde mümkün olabilir.

Buna karşılık, özel tekellerin kâr maksimizasyonuna dayanan öncelikleri ile demokrasi arasındaki çelişkinin aşılması mümkün değildir. Gerçekte, asıl çelişki, kamu kesimi ile özel tekeller arasında, dolayısıyla, demokrasi ile tekelci kapitalizm arasındadır. Demokrasiyi çarpıtan, özünden koparan ve zaman zaman görülen demokrasi dışı darbelerle kaynaklık eden asıl unsur, belli odaklarda tekelleşmiş olan özel sermayedir.

Bu nedendir ki neo-iberal modeller, uygulamaları her ülkede demokrasinin gerilemesi veya tümüyle ortadan kaldırılması sonucunu da birlikte getirmişlerdir. Özal da "12 Eylül olmasaydı iktidara gelemezdik." (2) demekle, temsil ettiği model ile demokrasi arasındaki çelişkiyi açıkça ortaya koymuştur.

Başta Milton Friedman olmak üzere, neo-liberalizmin önde gelen savunucuları, siyasal özgürlüklerin ekonomik büyüme için bir ayak bağı olduğu, buna karşılık, "diktatörlüklerin ekonomide büyük patlamaları hayata geçirebildiği" görüşünde ısrarlıdır. (3) Öyle anlaşılıyor ki demokrasiziz eko-

nomik büyümenin ne anlama geldiği konusunda Hitler ve Stalin'in verdiği dersler bazı insanlar için yeterli olmamıştır.

Özelleştirmenin demokratikleşme getireceği yolundaki kampanyaların bir diğer yönü de, ekonomide özel mülkiyetin ve serbest rekabetin egemen kılınması halinde, ekonomik kararların tüketicilerin "özgür" tercihlerine dayalı olarak verileceği, dolayısıyla siyasal demokrasiye temel olacak bir ekonomik demokrasinin kurulacağı varsayımına dayanmaktadır. Oysa, bu anlamda bir serbest rekabet piyasası gerçek hayatta değil, yalnızca bazı ders kitaplarında mevcuttur ve piyasada kararlar, insanların "özgür" bir biçimde tezahür eden istençlerinin çok uzağında, parasal güce sahip olanların yönlendirmesine göre belirlenir.

Örneğin, bir toplumda çoğunluğun süt gereksinimi olmasına karşın, süt gereksinimi olanlar satınalma gücünden yoksunlarsa, yeterli süt üretimi olmaz. Buna karşılık, gerekli satınalma gücüne sahip olan bira tüketicileri azınlıkta da olsalar, bunlardan kaynaklanan talebi karşılamak üzere bira fabrikası kurulabilir. Bu şekilde alınan yatırım kararlarının, çoğunluğun demokratik tercihlerinin ürünü olduğunu, dolayısıyla bu yolla ekonomik demokrasinin sağlandığını söylemek, elbette ki yanlıştır.

3. Özelleştirme Girişim Ruhunu Tahrik Eder"

Öte yandan, özelleştirmenin bireysel girişim ruhunu ve sorumluluk duygusunu tahrik eden bir ortam oluşturduğu yolunda ileri sürülen iddianın da geçerli bir dayanağı yoktur. Burada da özel çıkar ile bireysel girişim ruhu birbirlerine karıştırılmaktadır. Oysa, bireysel girişim ruhu ve sorumluluk bilinci, toplumsal çıkara öncelik tanıyan bir ortamda da gelişebilir. Hatta denilebilir ki özveri ve dayanışma bilincinin ayrılmaz parçası olan bireysel girişim ruhu, toplumsal çıkara öncelik tanıyan bir düzende, çalışanları basit birer üretim unsuru haline dönüştüren bireysel kâr esasına dayalı bir toplumdan çok daha fazla gereklidir. (Bir bakıma, Sovyetler de aynı yanlışlığın bir başka yönden kurbanı olmuşlardır. Özel çıkarı ortadan kaldırırken veya onun yerine, bireysel girişim ruhunu öldürmüşlerdir. Sonuçta, Sovyet toplumunda, herşeyi tepedeki bir yerden bekleyen bireylerden oluşan bir yapı oluşmuş ve bu yapının çöküşü çok kolay olmuştur.)

Bütün bu düşüncelerin temelinde, insanların ancak bireysel çıkar ve maddi yarar için çalışacakları ve harekete geçecekleri yolunda çok tartışmalı bir varsayım yatmaktadır. Oysa, insanlık tarihinin her safyası, insanların çok daha başka saiklerle de hareket edebileceklerine dair sayısız örneklerle doludur.

Ayrıca unutulmaması gerekir ki her şey gibi, toplumsal koşullar da ve toplumsal koşullarla bağlantılı bir yapılanma gösteren insan doğası da değişmez değildir.

4. "Özelleştirme Servetin Geniş Kitlelere Dağılımını Sağlar"

Özelleştirmeyi geniş kitleler açısından cazip kılmada yararlanılan propagandaların belki de en etkilişi, özelleştirilen işletmelerin hisse senetlerinin yaygın bir dağılımını sağlamak suretiyle herkesin mülkiyet ve servet sahibi olmasının sağlanacağı iddiasıdır. Bunun sağlanması, ekonomik hayatta varolan tekelleşme doğrultusundaki gidişin tersine çevrilmesi veya tekelleşmenin yok sayılması demektir.

Oysa, tekelleşme, kökleri derinlerde olan tarihsel bir olgudur. Ekonomik hayatta tekelleşmenin etkilerini yok saymak, fizik dünyasında yerçekimini yok saymak gibi gerçek dışıdır. Serbest rekabet kuralları çerçevesinde, kamusal işletmelerin pay senetlerinin -bir yolu bulunup çalışanlara dağıtılmış olsalar bile- sonuçta dönüp dolaşıp parası olanların elinde toplanmasını önleyebilecek bir mekanizma bulunabilmiş değildir. Bulunan her çözüm, bir cismi yerçekimi alanı içinde biraz daha yüksek bir noktaya çıkararak düşmesini önlemeye çalışmaya benzetilmektedir.

Özelleştirme uygulamalarında başı çekmiş bir ülke olan İngiltere'de çalışanların özelleştirilen işletmelerdeki payının, çoğu kez iddia edildiği kadar yüksek olmadığı bilinmektedir. Bu konuda üzerinde çok durulmuş örneklerden biri olan British Telecom'un özelleştirilmesinden sonra paylarının yalnızca %4'ü halka açılabilmiştir; buna karşılık, payların %70'i büyük korporasyonların ve finans kuruluşlarının elinde bulunmaktadır.(4)

İngiltere'de özelleştirilen işletmelere ait pay senetlerinin geniş halk kitlelerine dağılımı, başlangıçta sınırlı ölçüde de olsa sağlanmıştır. Ancak çok kısa bir sürede pay senetlerinin önemli bir bölümünün tekellerde toplandığı görülmüştür. "Örneğin, British Airways'ın 1,1 milyon olan pay senedi sahibi sayısı 3 ayda 650 bine düşmüştür. British Gas'ın 4,5 milyon olan pay senedi sahibi sayısı 4 ayda 3 milyona inmiştir. Yine British Telecom'un pay senedi sahibi sayısı da iki yılda 2,3 milyondan 1,6 milyona düşmüştür. Jaguar'ın pay senedi sahibi sayısı 6 ayda 120 binden 50 bine, Cable Wireless'in 1 yılda 157 binden 26 bine düşmüştür. Payının %63'ü, 143 pay senedi sahibinin elinde olan British Aerospace'in pay senedi sahibi sayısı, 1981 Şubat'ında 150 binden Aralık'a kadar 26 bine düşmüştür. Amersham Int.'in pay sahibi sayısı ise 1982'de ilk satıldığında 65 bin iken, 1982'de 8.600'e düşmüştür."(5)

Ülkemizde, özelleştirme lehinde bir eğilim yaratmak amacıyla, İngiltere'de olduğu gibi özelleştirilen işletmelerin bir kısım hisse senetlerini yapay olarak ucuz tutarak çalışanlara devri yoluna gidilmesi halinde, bunların çok daha büyük bir hızla parası olanların eline geçmeleri çok doğal bir sonuç olarak beklenmelidir. Çünkü, çalışanların gelir düzeyinin düşüklüğü, acil para gereksinimine düşmeleri halinde, derhal hisse senetlerinin satışını gündeme getirecektir. Bu konuda olabilecek kestirmek bakımından, bir zamanlar memur ve işçilere, maaşlarının bir bölümünün karşılığı olarak dağıtılmış bulunan "tasarruf bonolarının" başına gelenler anımsanmalıdır. Ayın sonunu güçlükle getiren işçiler ve memurlar, kendilerine maaş ve ücretlerinin bir bölümü yerine dağıtılmış olan tasarruf bonolarını, vadesi gelmeden satmak zorunda kaldıklarından, bunları ucuza kapatma imkanına sahip olanlara bu yolla büyük avantajlar sağlanmıştır.

5. "Özelleştirme, Bütçeyi ve Toplumun Kamburdan Kurtacaktır"

Özelleştirme yönündeki propagandaların, tutarsızlığı en açık görüleni budur. İddiaya göre KİT'ler zarar ettikleri için birer kamburdan başka bir şey değildir.

Her şeyden önce, devletin başındakiler, devlet işletmelerine karşı iseler KİT'lerin zarar etmeleri için fazlaca bir neden aramaya gerek yoktur. Üstelik, yapılan araştırmaların hiçbirisi devlet işletmelerinin daha az verimli olduğu sonucu vermemiştir.

KİT'lerin zararlarının nedenlerinin anlaşılması bakımından bizzat Tansu Çiller'in, daha iki üç yıl önce yapmış olduğu bazı açıklamaların anımsanması yeterli olabilir. Bugün KİT'leri zarar ettikleri için kapatmanın veya satmanın şampiyonluğunu yapan sayın Başbakan, 28 Nisan 1991'de "Yıllardır yatırım yapılmayan KİT'leri zarar ediyor diye kapatmak istemek devlet terörüdür."(6) demektir. Bugün ekonomiyi kurtarmak için Güneş Taner'den destek arayan sayın Başbakan, iki yıl kadar önce de şunları söylemiştir: "KİT'lerin açığı 37 trilyon liraya ulaştı. 18 Ay önce kâr eden KİT'ler nasıl bu açıyla karşı karşıya kaldılar. Siz bu KİT'leri ticari bankalara bu faizlerle borçlandırarak devleti 100 trilyon liralık zarara soktunuz. Sizi hesaba çağırıyorum sayın (Güneş) Taner."(7)

Kaldı ki devlet yatırımlarının yararı ve gereği, dar işletmecilik anlayışı içindeki kâr-zarar hesaplarıyla ölçülemez. Bazı yatırımların ve işletmelerin, topyekün ülke çıkarları ve genel toplumsal yarar açısından sağladıkları katkılar dolayısıyla, zarar etmeleri pahasına da olsa yaşatılmaları gerekebilir. Bu

nedenle, bu tür işletmelerin kapatılmaları veya satılmaları değil, ülkenin başka kaynaklarından veya toplumun başka bazı kesimlerinden sağlanacak gelir transferleriyle zararlarının kapatılması savunulabilir.

Kalkı ki zarar eden değil, kâr eden işletmeler satılmakta; zarar edenler kalmaktadır. Örneğin, PTT'nin tek kâr eden birimi telekomünikasyondur; buna karşılık, satılmak istenen PTT'nin "T"sidir, yani telekomünikasyondur.

Özelleştirmenin bütçeyi ve toplumu bir kamburdan kurtaracağı yolundaki görüşler, ülkemizde kamu kesiminin anormal, gereksiz ve atıl bir büyüklük kazandığı yolundaki savlarla beslenmektedir. Bu tür savlar, her türlü nesnel temelden yoksun boş propaganda malzemelerinden ibarettir. Başlıca sanayileşmiş ülkelerle yapılacak karşılaştırmalar, bu gerçeği açık bir biçimde kanıtlamaktadır. Nitekim, OECD ülkelerinde toplam hükümet harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya oranı, 1990'da ve onu izleyen yıllarda ortalama olarak yüzde 40'ın üzerindedir. Aynı oran, Hollanda'da yüzde 50'nin üzerinde; özel sektörün kalesi sayılan ABD'de bile yüzde 30'un üzerindedir.(8) Türkiye'de ise bu oranın, aynı yıllar itibarıyla yüzde 20'nin biraz üzerinde seyrettiğini görmekteyiz.

6. "Özelleştirme Yolsuzlukları Önlemenin Yoludur"

Son zamanlarda, kamu kesiminde ve özellikle bazı belediyelerde patlak veren yolsuzluk iddiaları, özelleştirme yanlılarına yeni ve ek bir gerekçe daha kazandırmıştır. Ancak, bu gerekçe de diğerleri gibi temelsizdir.

Her şeyden önce, sormamız gerekir. Bilinen ve ciddiyet taşıyan yolsuzluk türleri en çok hangi kesimde görülmektedir? Değişik mafya marifetleri, hayali ihracatlar, vergi ve sigorta primi kaçakçılığı, işçilerin yasal sosyal haklarının tanınmaması... bunlar en çok hangi kesimde görülür? Elbette ki özel kesimde.

Öte yandan, kamu kesiminde görülen yolsuzlukların, bu kesimin özel kesim ile dirsek temasında bulunduğu noktalarda ortaya çıktığı gözden uzak tutulmamalıdır. Daha somut bir anlatımla, kamu kesimindeki yolsuzlukların tamamına yakını, ihale yolsuzluklarıdır. Dolayısıyla yapılması gereken kamu kesimini kaldırmak veya sınırlamak değil; ihale yöntemine son vermek veya en azından çok zorunlu olmadıkça bu yöneme başvurmamaktır.

Oysa, son zamanlarda tutulan yol, bunun tam tersi olmuş; devletin personeli, işçisi, makine parkı

atıl tutulurken, emanet usulü terkedilmiş, olur olmaz yerde müteahhit veya taşaron ilişkisine girilmiştir.

7. "Özelleştirme Kamu Kesimindeki İşçi Fazlalığını Önler"

Kamu kesiminde işçi ve genel olarak personel fazlalığı olduğuna dair çok yaygın ve yoğun bir kanaat uyandırılmıştır. Ancak, bu kanaatin hangi araştırmaya ve ne tür verilere dayandığına dair bilinen bir şey yoktur.

Bu konudaki kamuoyu oluşturma çabalarının sonucunda, hayali ihracat vurgunu, vergi kaçakçılığı, bir çırpıda bir fabrika dolusu işçinin bir aylık gelir toplamını kazandıran faiz, rant gelirleri ve sair spekülâtif kazançlar unutulmakta; kamu kesiminde çalışanlara ödenen ücretler, neredeyse, ekonomide mevcut tek sömürü unsuru gibi görülmektedir.

Kamu kesiminde işçi fazlalığına özelleştirme yoluyla bulunacak çözüm, çalışanların bir bölümünü sokağa atmaktan ibarettir. Nitekim, özelleştirme projelerini gerçekleştirmiş olan Latin Amerika ülkelerinde ve bizde bu yönde atılmış olan adımların sonucunda görülen de budur.

Kamu kesiminde işgücü fazlalığı var demek; "pantolonun paçası kısa demek" yerine "bacak uzun" demeye benzemektedir. Anormalliği bacağın uzunluğunda görenler, çözümü bacağın kesilmesinde bulabilirler. İşçiyi sokağa atmak, buna benzer bir çözümdür.

Oysa, kamu kesiminde işgücü fazlalığı var diyebilmek için, işgücü fazlalığının olduğu ileri sürülen birimin yapması gereken tüm yatırımların yapılmış, tüm hizmetlerin tamamlanmış olması gerekir. Örneğin, TEK'de, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde işçi fazlalığı olduğunu söyleyebilmek için, ülkede elektrik ve yol gitmemiş köşe kalmamış olması gerekir.

Tüm alanlarda yapılması gereken bunca hizmet ve yatırım varken, bunlardan sorumlu olan kamu birimlerinde işgücünün atıl durumda bekletilmesi, kamu kesiminde kaynak tahsisindeki yanlışlığın bir sonucudur. Kamunun elindeki sınırlı olanaklar, yol ve elektrik yapımı yerine dar bir kesimin yararlandığı misafirhaneler gibi lüks harcamalara tahsis edilince, sonucun böyle olması doğaldır.

Kamu kesimindeki mali olanakların sınırlılığı, bir yönüyle, gelirin ulusal düzeyde dağılımındaki bozukluğun sonucudur. Bir yanda, bir düğünü 20 milyara üç ayrı kentte yapanlar; diğer yanda, bu paranın çok azına satın alınabilecek tıbbi cihazlardan yoksun

devlet hastaneleri... Bu durumda yapılması gereken, kamu kesimindeki işçiyi işe yaramıyor diye sokağa atmak veya kamu işletmelerini yok pahasına satmak yerine, buralarda yeni yatırımlar ve yeni çalışma alanları doğurmaya imkân verecek kaynak transferini sağlamaktır. Bunun yolu ise, bugüne kadar sözü edilen ve fakat yalnızca kötü taklitleri gündeme getirilen sosyal adaletçi ciddi bir vergi reformunu gerçekleştirilmesidir.

Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde kamu kesiminin kaynak sıkıntısı çekmesinin asıl ve daha önemli nedeni, sermayenin uluslararası düzeyde dağılımının adil olmayışıdır. Aslında, IMF, Dünya Bankası gibi merkezlerin kuruluşundan başlangıçta beklenen, yeryüzünde belli ellerde toplanmış olan sermayenin kaynak sıkıntısı çeken ülkelere transferine katkı sağlamalarıydı. Ne var ki bugün için yaptıkları, bu beklenenin tamamen tersi doğrultuda bir müdahale oluşturmaktadır. Böylece 1982-1990 yılları arasında sekiz yılda, yoksullardan zenginlere doğru, yalnızca borç servisleri yoluyla, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika'nın Avrupa'ya yaptığı Marshall yardımlarının sekiz katı tutarında bir gelir transfer edilmiştir. "Yoksul borçlu ülkelerdeki ortalama yurttaş, alacaklı bir OECD ülkesindeki ortalama yurttaştan 55 defa daha yoksul olduğundan (IMF gibi uluslararası kuruluşlar aracılığıyla sağlanan bu süreç) taştan kan çıkarmaya benzemektedir." (9)

Sonuç olarak denilebilir ki ulusal ve uluslararası gelir dağılımındaki bozukluğu, giderek daha fazla artırmak doğrultusundaki mevcut süreci dokunulmaz bir veri olarak kabul eden iktidarlar için, kamu kesiminde çalışanları işsizliğe mahkum etmekten başka yapacak şey bulunmamaktadır.

8. "Özelleştirme Biriken Borçların Ödenmesi İçin Kaynak Sağlar"

Mevcut ekonomik bunalım, özellikle gelişmekte olan ülkeleri ağır bir iç ve dış borç yükü altına sokmuştur. Bu arada, ülkemiz de, gerek borçlarının mutlak ve oransal değeri, gerekse borç miktarlarındaki artış hızı bakımından dünya ortalamasının üstüne çıkan bir duruma düşmüş bulunmaktadır. Bu durumda, kamu işletmelerini satarak mevcut ekonomik bunalımdan kurtulmayı umma yönünde eğilimler yaygınlaşmıştır.

Oysa, özelleştirme, mevcut ekonomik bunalımın çaresi olamaz. Özelleştirme, mevcut ekonomik bunalımın sonucudur. Tıpkı, parasızlığın çaresini malını mülkünü satarak bulacağını sanan mirasçılardan gibi, borçlu ülkeler de biriken borçlarını ödeyebilmek umuduyla kamu işletmelerini satmaktadırlar. Bu bir çare değil, geçmişin hatalarının ve bu-

günü çerçeveleyen bunalım ortamının yolaçtığı çaresiz bir çırpınıştan ibarettir.

Bir süre önce, **Journal of International Business Studies** (Uluslararası İş Araştırmaları, Dergisi)'de yayınlanan bir araştırmanın sonuçlarına göre, özelleştirme yapan ülkelerin ortak özelliği, değişik ölçütlere göre en çok iç ve dış borcu olan ülkeler olmalarıdır. (10) Özelleştirme ile artan borç yükü arasında bir ilişki bulunduğu kuşku yoktur. Ancak, görülen odur ki özelleştirme sonucunda borç yükü daha da büyümekte; buna karşılık, özellikle dış borç yükü, özelleştirme politikalarını dayatmada, bu politikaları dayatan uluslararası kuruluşların elinde etkin bir koz olarak işlev görmektedir.

Koalisyon Protokolü'nde de özelleştirmenin gerekçesi esas olarak borç yüküne bağlı olarak açıklanmaktadır. "Özelleştirme (...) sağlam kaynaklara ulaşmak amacıyla yapılacaktır. Özelleştirmeden sağlanacak kaynaklarla iç borçlar azaltılarak faiz yükü düşürülecektir." denilmektedir. Bunun hemen ardından, vadesi gelmiş, yığılmış bunca borç ortada dururken satılan kamu işletmelerinden sağlanacak kaynak "küçük ve orta boy işletmelere, esnaf ve zenaatkâra, çiftçilere kredi imkânı sağlayacak ve onların ek istihdam yaratmalarına katkıda bulunacaktır." denilmesi ise inandırıcılıktan uzak ve orta sınıfa mensup geniş halk kesimlerinin ittifakını sağlamaya yönelik boş bir propaganda malzemesinden ibaret görünmektedir.

Özelleştirme yoluyla borçtan kurtulmaya çalışmak, altın yumurtlayan tavuğu öldürmeye benzetilmektedir. Kaldı ki yığılan iç ve dış borçların ulaştığı hacim karşısında, tüm devlet mallarının satılması bile fazla anlamlı bir katkı olarak görünmemektedir. Ayrıca, belirtmek gerekir ki ülkemizde bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirmelerin sağladığı gelirin çok az bir bölümü elde kalmış, önemli bir bölümü özelleştirme masraflarına gitmiştir. Kamu Ortaklığı İdaresi'nin yayınladığı rakamlara göre, 1986-1994 yılları arasında elde edilen toplam 45 trilyonu aşkın meblağın, yaklaşık 40,5 trilyonu (yani %89'u) özelleştirme giderlerine harcanmıştır. (11)

ÖZELLEŞTİRMENİN BEDELİ

Buraya kadarki bölüm, özelleştirme yandaşlarının, özelleştirmenin ne getireceği konusundaki görüşlerinin ve savlarının irdelenmesine ayrıldı. Acaba, özelleştirme nelere malolacaktır? Şimdi sıra bunların incelenmesine gelmiş bulunuyor.

1. Özelleştirme, Sendikasılaştırma ve Sosyal Korunmadan Uzaklaştırma Demektir.

Çalışanların sendika hakkından ve sosyal politika önlemlerinin koruyuculuğundan yararlanmaları

bakımından, kamu kesimi her zaman ve her yerde özel kesime kıyasla daha elverişli bir ortam oluşturmuştur. Bunun nedeni, devletin demokratikleşmesi ölçüsünde, sosyal adalet öncelikleri ile kamu kesiminin önceliklerinin uzlaşabilir olmasıdır. Devlet demokratikleştiği ölçüde, kamu kesiminde, çalışan halk kesimlerinin özlemlerinin yansıma bulması ve toplum çıkarına uygun bir yapılanma ve işleyişin gerçeklik kazanması mümkün olabilir. Buna karşılık, özel kesimde egemen olan kârın azamileştirilmesi kuralı ile çalışan halk kesimlerinin çıkarları arasındaki çelişki, kapitalist ekonomilerde demokrasi ve sosyal devlet üzerine kurulu oйдаşmanın (konsensusun) er veya geç çökmesini zorunlu kılan bir nedendir.

Bu nedenledir ki yalnızca ülkemizde değil, tüm dünyada güçlü ve büyük sendikalar kamu kesiminde kurulmuştur. Aşağıdaki tabloda, OECD ülkelerinde sendikalaşma oranı bakımından kamu kesiminin belirgin bir üstünlük taşıdığı, çok açık bir biçimde görülmektedir.

OECD Ülkelerinde Sendikalaşma Oranları (%)(12)		
Ülke	Özel Sektör	Kamu Sektörü
İsveç	81	81
Finlandiya	65	86
Norveç	41	75
Yeni Zelanda	51	94
Lüksemburg	43	74
Avusturya	32	68
Avusturya	41	57
İngiltere	28	55
İtalya	32	54
Almanya	30	45
İsviçre	22	71
Japonya	23	56
Hollanda	20	51
A.B.D.	13	37
Fransa	8	26

(Toplam faal nüfus temel alınarak hesaplanmıştır)

Keza, ülkemizde de Çalışma Bakanlığı verilerine göre kamu kesiminde çalışan sigortalı işçilerin tamamına yakını sendikalı görüldükleri halde, özel kesimde çalışan sigortalı işçilerin yarısından fazlası sendikasızdır. Toplu sözleşme kapsamındaki işçilerin oranı bakımından da kamu kesiminin daha elverişli koşullar taşıdığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kamu kesimi, yalnızca sendikal hakların kullanımını bakımından değil, genel olarak sosyal politika önlemleri ve iş hukuku uygulamaları bakımından da daima örnek ve öncü bir rol oynamıştır. Kamu kesiminin bu rolünü, ülkemizde, kıdem tazminatı, yıllık ücretli izin, sosyal sigortalar gibi değişik kurumların doğuş ve evrim süreçleri çerçevesinde açıkça gözlem-

lemek mümkündür. Kamu kesiminin bu konudaki öncülüğü açısından evrensel düzeyde çok bilinen bir örnek, işgücünün sekiz saatle sınırlanması kuralının doğuşudur. Amerika'da bu konudaki uygulamalar önce kamu kesiminde başlamış ve bu uygulamaları özel kesime de yaymak isteyen işçilerin mücadeleleri, ünlü 1 Mayıs'ın başlangıcını oluşturmuştur.

Kamu kesimi, bu özellikleri dolayısıyla sendikal haklara ve sosyal devlet kurumlarına saldırıyı politikalarının temel bir unsuru olarak benimsemiş olan günümüzdeki tüm neo-liberal iktidarların değişmez boy hedefi olmaktadır. Bunun sonucundadır ki neo-liberal modellerin hayata geçirildiği tüm ülkelerde olduğu üzere özelleştirme uygulamalarının en başta gelen sonucu, sendikasızlaştırma olmaktadır. Neo-liberal modellerin bir diğer ayrılmaz parçası olan işsizlik, bu sonucun sağlanmasında ayrı ve önemli bir araç olarak kullanılabilir. Böylece, işsizlik veya sendikasızlık tercihi ile karşı karşıya bırakılan işçilerin sindirilmesi, 19. yüzyıldan bu yana görülmemiş ölçülerde kolaylaşmaktadır.

Sendikalaşma oranı, neo-liberal saldırıların sonucunda tüm sanayileşmiş ülkelerde, özellikle, İngiltere'de Thatcher ve Amerika'da Reagan ile birlikte, önemli ölçüde düşmüştür. Keza Fransa'da sendikalaşma oranı, uzunca bir süre %20'nin üzerinde seyretmiş iken son yıllarda %10'nun altına düşmüştür.

Ülkemizde sendika oranındaki düşüşün belirlenmesinde, özelleştirme ve bunun özel bir türü olan taşaronaştırma uygulamaları ile sağlanan koşulların katkılarının ötesinde başka bazı gelişmeler de rol oynamıştır. Bu çerçevede, 12 Eylül sonrasının baskıcı uygulamalarının payı büyük olmuştur. Sendikaların onayını da almak suretiyle, geçici işçiler başta olmak üzere, işçilerin giderek artan bir bölümünün toplu sözleşmelerde "kapsam dışı" bırakılmaları ve bir kısım işçilerin işten çıkarılma tehdidiyle "sözleşmeli personel" statüsüne zorlanmaları, sendikasızlaştırma politikalarının uygulamasında yararlanılan başlıca yöntemlerdir.

Özelleştirme, sendikasızlaştırmanın bir aracı olarak işlev görmekle birlikte, özelleştirilecek kamu işletmelerinin işçilerinin sendikasızlaştırılmaları da muhtemel alıcıları açısından adeta "dikensiz gül bahçesi" haline dönüşmelerine katkı sağlamıştır. Bir başka deyişle, sendikasızlaştırma için özelleştirme ve özelleştirme için sendikasızlaştırma, birbirlerini bütünleyen eğilimler olarak belirmişlerdir.

2. Özelleştirme Üretimi Daraltır

Üretim araçlarının mülkiyeti özel kesime geçtiği ölçüde, üretim kararlarının insan gereksinim-

lerine göre belirlenmesi durumu son bulur. Onun yerine, üretim kararları sermayenin kârlılık ilkelerine göre alınmaya başlanır. Özel sermayedarlar, üretim araçlarının sahibi durumunda olunca, piyasada mevcut satınalma gücüne bağlı olarak yatırım ve üretim kararlarını biçimlendirirler. Yatırım ve üretim için sermaye biriktirmiş olmak yetmez; alıcı da olması gerekir. Bir süre önce piyasaya sürdüğü yeni bir araba modelinin tanıtımını yapan, bir ünlü zengin oğlu, bu gerçeği, "üretmek kolay, satmak zor" sözleriyle dile getirmişti. Bu zorluk nedeniyledir ki başta otomotiv sanayii olmak üzere pek çok sektörde biriken stokları eritmek ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Yatırım ve üretim kararları, piyasa kurallarına, yani, sermaye odaklarının kârlılık hesaplarına göre alınmaya başlanınca; satınalma güçleri erozyona uğrayan kitlelerin gereksinimlerine yanıt teşkil eden, ancak, gerekli ölçüde satınalma gücünün bulunmadığı alanlarda yürütülen üretim ve hizmetler öncelikle daralır ve hatta çöküntüye uğrar.

Bu gerçeği, gözlemlerimizi sağlık sektörü üzerinde yoğunlaştırarak somutlaştırabiliriz.(13)

Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ve işleyişinin piyasa kurallarına terkedilmesi, öncelikle, koruyucu sağlık hizmetlerinin daha çok ihmal edilmesi sonucunu doğurur. Çünkü bu alanda piyasada talep doğması mümkün değildir. Örneğin, koleraya yakalandıktan sonra tedavi olmak için para ödemeye hazır çok insan vardır; ama, kolera salgınını önlemek için suların temizlenmesi sorununa piyasa mekanizması çerçevesinde çözüm beklemek boşunadır. Bu tür hizmetler, ancak, "herkese ihtiyacına göre" ilkesi doğrultusunda faaliyet göstermeleri mümkün olan kamusal hizmet birimleri tarafından yerine getirilebilir.

Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesinin asıl önemli sonucu, parası olmayan ağır hastalar için hastaneler, bakımevleri yapılmasına son verilmesi, yapılmış olanların kapatılması; buna karşılık, paralılarına yönelik sağlık ve bakım hizmetleri sunan merkezlerin geliştirilmesidir.

Somut örnekler vermek gerekirse, tüberküloz, uyuz gibi hastalıkları tedavi için hastaneler kurulmasının veya bu gibi hastalıklara yakalanmış olanların mevcut hastanelerde tedavi imkanı bulmalarının, "serbest" rekabet koşullarında giderek güçleştiğine işaret etmek gerekir. Çünkü bu tür hastalıklar esas olarak yoksulluğun sonucudur. Yoksul oldukları için bu tür hastalıklara yakalanmış olanların, tedavi için gerekli satınalma güçleri de bulunmayacağından, bunlara yönelik sağlık hizmetlerinde

talep yokluğundan kaynaklanan bir daralma başgöstermesi kaçınılmazdır.

Öte yandan, sağlık hizmetleri alanında, kayda değer bir talep oluşturabilecek ölçüde satınalma gücüne sahip olanların gereksinimlerini karşılamaya yönelik pahalı yatırımlara girişecek müteşebbisler bulmak, her zaman mümkündür. Bu nedendir ki neo-liberal politikaların uygulandığı ülkelerde sağlık hizmetlerindeki genel çöküşün, son derece gelişkin estetik cerrahi merkezlerinin kurulmasıyla eşlenmesi adeta bir kural haline gelmiştir. İngiltere'de halen sürmekte olan seçimlerde İşçi Partisi, Muhafazakarlar'ın sağlık politikasını eleştirmek için ilginç bir slogan bulmuştur: "Toriler'in sağlık politikası- Daha çok estetik cerrahisi!"

Bu çelişki, bizim gibi dışa bağımlı ülkelerde daha da çarpıcı görünüşler kazanmaktadır. Bir yanda, annesinin cenazesini hastaneden çıkarabilecek parayı bulamayanlar; diğer yanda, zayıflamak için Batı'nın ünlü sağlık merkezlerinden yararlananlar. Bu sonuç, kimi çevrelerce sevinçle karşılanan ve "devletin küçülmesi" denilen eğilimler çerçevesinde, sağlık hizmetlerine bütçeden ayrılan ve esasen çok düşük olan payın, 1980'den bu yana yaklaşık yarı yarıya azaltılmış olmasıyla bağlantılıdır.

3. Özelleştirme Ülke Bütünlüğünü Tehlikeye Sokar

Özelleştirmenin sonucu olarak, geniş kitlelerin gereksinimlerine yanıt teşkil eden, ancak, gerekli ölçüde satınalma gücünün bulunmadığı yörelerde yürütülen üretim ve hizmetlerin öncelikle daralması ve hatta çöküntüye uğraması, yatırım ve üretim faaliyetlerinin coğrafi dağılımındaki dengesizliğin bütünü artmasına neden olur.

Özel sermayedarlar, kâr önceliğine göre hareket ettiklerinden, satınalma gücünden yoksun yoksul yöreler yerine, zengin yörelerde yatırım yapmayı tercih ederler. Nitekim, ülkemizin Doğu ve Güneydoğu yörelerindeki mevcut yatırımlar, ne o bölgenin feodal ağalarının, ne de Batı'nın büyük kentlerinde kümelmiş burjuvazinin eseridir. Bu yörelerde, yatırım adına ne varsa hemen hepsi -tüm eksikliklerine karşın- devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Eğer devletin ekonomik yaşama katılımı olmasaydı, bu yatırımlar da olmayacaktı.

Ekonomik kararlar, piyasada hüküm süren ve daima zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapan güçlerin eline terkedildiği takdirde, bölgelerarası gelir dağılımındaki adaletsizlik büyür. Bölgelerarası gelir dağılımındaki bozulma, ülkenin bölünmesi doğrultusundaki ayrılıkçı eğilimlerin belirmesine ortam hazırlar.

Ayrılmış eğilimler, çoğu kez, etnik bir giysiye bürünmüş olarak doğarlar. Ne var ki bölgelerarası dengesizliğin sebebi etnik farklılıklar değildir. Buna karşılık, bölgelerarası dengesizliklerin büyümesi, etnik farklılıkları etnik çatışmaların ve bölünme eğilimlerinin kaynağı haline getirebilir.(14)

Bu gerçeği, Yugoslavya'nın başına gelenlerin gözlemiyle belirleyebiliriz. Gerçekte, Yugoslavya'yı oluşturan halkların önemli bir bölümü, aynı ırksal kökenden gelen Güney Slavları'ndan oluşmaktadır. Kalabalık gruplardan, yalnızca Boşnaklar'ın etnik kökeni tartışmalıdır. Yugoslav resmi tezi, onların da Müslüman Slav oldukları yönündedir.

Yugoslavya, Türk azınlık dahil, her türlü etnik gruba en geniş kültürel hakların ve olanakların bulunduğu bir ülke olmasına rağmen, çok çetin çatışmalara ve bununla bağlantılı olarak insanlık dışı "etnik temizlik" politikalarına sahne olmaktan ve paramparça olmaktan kurtulamadı. Bu durumun nedenlerini 1965'te "pazar sosyalizmine geçiş" adı altında başlatılmış bulunan, uluslararası sermayenin egemenliğindeki piyasa kurallarına teslim olma doğrultusundaki süreci nazara almadan açıklamak olanaksızdır. Bu sürecin sonucunda, Yugoslavya, "sosyalist" ülkeler arasında bölgelerarası gelir dağılımı en bozuk ülke haline gelmişti. Bu ortamda filizlenen "gemisini kurtaran kaptandır" anlayışı, Slovenya ve Hırvatistan gibi zengin cumhuriyetlerin halklarının, en kalabalık bölümü Sırlar'dan oluşan yoksul çoğunluğun yükünü sırtından atarak Batı Avrupa'ya yamanma yönündeki eğilimlerini kamçılı. Bu durumda Yugoslavya'yı bölmek isteyen güçlerin, fazlaca bir şey yapmalarına artık pek gerek kalmamıştı.

Ekonomik bunalımın kapısını çaldığı ülkelerde, bölgelerarası dengesizliğin ayrılmış eğilimleri tahrik eden sonuçları kendisini daha çok hissettirmektedir. Örneğin, Belçika'da büyüyen ekonomik sorunlar, Fransız asıllı Walonlar ile Flamanların birliğini ciddi bir sarsıntının eşğine getirmiş bulunuyor.(15) ABD'de anglo-sakson asimilasyonuna yıllarca boyun eğmiş olan değişik etnik gruplar, işlerin kötüye gitmesiyle birlikte zenciler başta olmak üzere kımıldanmaya başlamışlardır.

Dahası var: Ekonomik sorunlar ve eşitsizlikler büyüdükçe, ülkenin bölünmesi doğrultusundaki akımların kabarması için bazan etnik ayrılmışlara dahi gerek kalmamaktadır. Bunun örneği İtalya'da yaşanıyor. Bugün İtalya'nın Kuzeyi'nde Güney'den ayrılma doğrultusunda oldukça ciddi bir akım belirmiş bulunuyor.

Buna karşılık, İsviçre örneğinde görüldüğü üzere, ekonomi iyi gittiği sürece, etnik gruplar arasında

farklılıklar ne denli derin olursa olsun, bu yüzden sorun çıktığı pek görülmemektedir. Çok değişik etnik kökenlere ve mezheplere mensup unsurlar (Alman, Fransız, İtalyan) İsviçre'nin birliğini ciddi bir sorunla karşılaşmaksızın sürdürebiliyorlar. Çünkü İsviçre, henüz, 70'lerden bu yana sürüp gelen ekonomik krizden nispeten az etkilenmiş olan ülkelerden biridir.

4. Özelleştirme Ülke Bağımsızlığını Tehlikeye Sokar

Özelleştirmenin, gerçekte, yabancılaştırma olduğu yaşanan tecrübelerle de kanıtlanmış bulunuyor. Böyle olunca, kapitülasyonları ve Düyun-u Umumiye'yi görmüş bir ülkenin insanları olarak, ülkenin iktisadi işlemlerinin hiçbir sınır tanımaksızın yabancılara devredilmesinden doğacak sonuçların ciddiyetini en çok bizim kestirmemiz gerekir.

Bağımsız dış politika, bağımsız ekonomi üzerinde varlık kazanabilir. Bağımsız ekonominin temel taşları da kamu işletmeleridir.

Sermayenin doğasına egemen olan tekelleşme kuralının ve kârlılık ilkesinin kaçınılmaz sonucu olarak, uluslararası sermayenin güdümünden kurtulması mümkün olmayan özel sermaye, ülke bağımsızlığı açısından bir güvence teşkil etmenin çok uzaktadır.

Oysa, kamu işletmeleri, dizginleri toplum çıkarına öncelik tanıyan demokratik güçlerin denetimine geçtiği ölçüde, uluslararası sermayenin yeryüzünü sarıp sarmalayan etkilerine karşı birer direnç odağı olarak işlev görebilir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında izlenebilmiş olan bağımsız dış politika, o dönemde varolan ve temeli devlet işletmelerinden oluşan bağımsız ekonomik politikadan ayrı düşünülemez. Bağımsız ekonomik politika sayesinde ki sınırlarımızın hemen ötesinde patlak veren ve yeryüzünün gördüğü en büyük felaketlerden biri olan 2. Dünya Savaşı'nın dışında kalabilirdik.

Buna karşılık, aradan bir süre geçtikten sonra yeryüzünün çok uzak bir köşesinde, Kore'de beliren çok daha küçük ölçekli bir çatışmanın girdabından kurtulmamız mümkün olamamıştır. Bu sürecin bir uzantısı olarak, günümüzde de sınırlarımızı "Çekiç Güç" korurken(!), kendi askerimizi Somali'ye göndermiş bulunuyoruz.

Kuşkusuz, aradan geçen zaman zarfında değişen, yalnızca ülkede egemen olan ekonomik yapı ve anlayış değildir. Dünya da değişmektedir. Dünya'ya egemen olan yeni ilişkiler çerçevesinde geçmişi aynen

dirilmek elbette ki mümkün değildir. Yeni sorunların ancak yeni çözümlerle çözümlenebileceğinde kuşku yoktur. Ancak, yeni çözümlere ulaşmak, eski kazanımlara sırt çevirmeyi değil, sahip çıkmayı gerektirir.

ÖYLEYSE NİÇİN?

Buraya kadarki açıklamalarımız çerçevesinde özelleştirme politikalarının, bu politikalara sahne olan ülkeler açısından doğuracağı iddia edilen yararları ve ayrıca doğurması kaçınılmaz görünen tehlikeleri tartıştık. Bütün bunlara rağmen, özelleştirme politikalarının gerçek niteliğinin ve nedenlerinin yeteri açıklıkla anlaşılabilmesi için, konunun, bu politikaları dayatan uluslararası güç odaklarının yer aldığı uluslararası çerçeveye taşınması zorunlu görünmektedir. Bu çerçevede üzerinde durulması gereken belirleyici unsur olarak, uluslararası sermayenin son yıllarda içine düştüğü ve sürüp gitmekte olan dünya ekonomik bunalımı olgusuyla karşılaşmaktayız.

Uluslararası sermaye ilk defa bunalıma düşmüş değil. Ancak, geçmişin deneyimlerinden çıkan dersler unutulmuş görünüyor.

1929-30 bunalımı, sanayileşmiş ülkelerde gelirin yeniden ve daha adil bir biçimde dağılımını mümkün kılan sosyal refah devleti önlemlerine işlerlik kazandırılarak aşılabılmıştı. Bu önlemler, savaşın yıkım içinde bıraktığı Avrupa ekonomilerine Amerika'nın sağladığı destekle bütünlenmişti. Böylece, belli ellerde yoğunlaşan sermayenin yatırıma kanalize edilmesini tahrik eden ve dolayısıyla ekonominin canlılık kazanmasını mümkün kılan bir ortam ve süreç oluşturulabilmişti.

Bugün yapılması gereken de, mevcut sosyal adaletçi kazanımları ve uygulamaları yıkmak yerine, bunlara uluslararası düzeyde geçerlilik kazandırmak değil midir? Willy Brandt'ın isabetle belirttiği gibi, "zengin ve yoksul ülkeler arasındaki mesafeyi küçültmek, fırsat eşitliğine adım adım yaklaşmak, bizzatihi önem taşıyan sosyal adaleti gerçekleştirme mücadelesinden ibaret olmayan bir meseledir. Bu, aynı zamanda, yalnızca yoksul ve çok yoksul uluslar açısından değil, varlıklılar için de bir öz çıkar sorudur".(16)

Sosyal adaletçi kazanımların, yalnızca yoksulların değil, varlıklıların kurtuluşu için de gerekliliği, başlıca sanayileşmiş ülkelerde 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde demokrasi ve sosyal devlet üzerine kurulmuş olan konsensusa dayalı politikalar çerçevesinde kanıtlanmıştır. Yaşanılan bunca deneyime karşın, bugün yapılması gerekenin, demokratikleş-

menin ve sosyal adaletin tüm dünyayı içine alan bir çerçevede sağlanması olduğu gerçeğinin görülmesini engelleyen faktörler acaba nelerdir?

Kuşkusuz, demokratikleşmenin ve sosyal adaletin tek tek bazı ülkeler çerçevesini aşan ve dünya ölçeğine yayılan bir boyutta gerçekleştirilmesinin, nicel olarak daha büyük bir çabayı gerektirdiği düşünülebilir. Ne var ki güçlükler bundan ibaret değildir. Öyle görünüyor ki kendi ülkelerinin emekçileriyle daha adil bir paylaşımı, asırlar süren mücadeleler sayesinde ve ancak belli ölçüde razı edilmiş olan yeryüzünün varlıklı egemenleri, başka ülkelerin ayrı ırktan ve ayrı dinden insanları karşısında çok daha uzlaşmaz ve vurdumduymaz bir tavır içine girmektedirler. Bir başka deyişle, dinsel ve ırksal önyargılarla donanmış olmaları halinde, ekonomik çelişkilerin aşılması daha da zorlaşmaktadır. Öte yandan, dinsel ve ırksal farklılıkların varlığı, yeryüzü emekçilerinin birliğinin sağlanmasını, aynı ülke içindeki sınıfsal dayanışmanın sağlanmasına kıyasla büsbütün güçleştirdiğinden, uluslararası sermayenin direncini kırabilecek, evrensel boyutlu bir demokratik gücün oluşumu da bir türlü mümkün olamamaktadır.

Özetle belirlemek gerekirse, günümüzde mevcut bunalıma çare olarak bulunan sözde çözüm yollarının temelinde, bunalımın yükünü, bir yandan, sosyal refah devleti kazanımlarını tahrip ederek sanayileşmiş ülkelerdeki emekçi kesimlerin sırtına; diğer yandan da özelleştirmeyi başlıca gündem maddesi olarak içermekte olan, sözde "istikrar" ve "yeniden yapılanma" politikalarını dayatarak yoksul ülkelerin halklarının sırtına bindirme çabası yatmaktadır. Geçerli başka bir yola girmek ve ilerlemek bir türlü başılamadığı içindir ki yanlıslığı ne kadar anlaşıl-sa da, çıkmazları ne kadar görülse de, mevcut yolda direnilmektedir. Dolayısıyla, aşılması gereken eşik bir türlü aşılamamaktadır.

Bir bakıma, bunalıma çare olarak benimsenen yol, Hitler'in gaz odalarında can veren insanlardan bazılarının, çaresizlik içinde çırpınırken yaptıklarından farksızdır. Rivayet olunur ki hapsedildikleri hücrede gazın aşağıdan yukarıya doğru yükseldiğini gören insanların bir kısmı, ilkel içgüdülerine teslim olmuş ve herbiri bir başkasının sırtına basarak henüz zehirlenmemiş olan biraz yukarılardaki havaya ulaşarak ömrünü bir kaç saniye daha uzatma çabası içine girmiştir. Sonuçta, güçlülük derecelerine göre bir kaç saniye önce veya sonra da olsa, herkesin ölmüş olmasına rağmen; son saniyeler, birbirinin sırtına basarak kurtulabileceğini sanan insanların vahşetine tanık olmuştur.

Günümüzün küreselleşen dünyasında, bir yandan, bir avuç azınlığın denetimindeki uluslararası

sermaye, tüm insanlığın kaderi üzerinde her türlü demokratik denetimden uzak bir biçimde kurduğu egemenliğini görülmemiş boyutlarda yaygınlaştırıyor ve yoğunlaştırıyor, bir başka deyişle, faşizm uluslararasılaşıyor; diğer yandan, tek tek ülkelerde borç kısılcasına alınan demokrasiler çerçevesinde iktidara geçen sözde demokratik iktidarlar, en zalim işgal kuvvetlerini anımsatan politikalarla kendi ülkelerini ve halklarını, "alternatifsizlik" şantajından yararlanarak uluslararası sermayenin çıkarlarına boyun eğdirmeyi başarabiliyorlar. Özelleştirme, bu çerçevede bir "değişim" in temel ögesi olarak belirlemekte.

Uluslararası sermayenin küresel boyutlu emelleri açısından Türkiye büyük bir önem taşıyor. Bu önem, esas olarak Türkiye'nin içinde yer aldığı coğrafi konumdan ve tarihsel bağlantılarından kaynaklanmakta. Türkiye ile ilgili her model veya Türkiye'ye yüklenen her misyon, geniş ölçüde bu özellikleri nazara alınarak biçilmekte ve önem kazanmaktadır.

Uluslararası sermaye çevrelerinin dayattığı özelleştirme kampanyasının gerekçesi açıklanırken de bu gerçeğin vurgulanmasına özel bir özen gösterildiğini görüyoruz. Kamu Ortaklığı İdaresi'nin bu konuya ilişkin 31 Aralık 1993 tarihli bir belgesinde yer alan şu cümleler, bu açıdan anlamlı görünüyor: "Türkiye asırlar boyu bir medeniyetin beşiği olarak, Avrupa, Orta Doğu, Karadeniz ve Türkçe konuşan Asya Cumhuriyetleri arasında stratejik anlamda merkezi bir geçiş noktasında bulunmaktadır. Ve bu konumu ile tüm bölgedeki ekonomik faaliyetler için mükemmel bir üs teşkil etmektedir. Türkiye dünya değiştikçe tarihsel İpek Yolu'nda, yeni pazarlara doğru giderek büyüyen bir güçlü çekim ile tarihsel bir kapı teşkil etmektedir." (17) Öyle anlaşılıyor ki Türkiye'ye dayatılan bir modelin değerlendirilmesinde, Türkiye'de yaşayan insanların çıkarları değil, Türkiye'nin Türkçe konuşan ülkelerle, İslam ülkeleriyle bağlantıları olan ve eski Sovyetler Birliği'nin ve petrol üreten Arap ülkelerinin kapısında yer alan bir ülke olması daha çok önem taşımaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse, özelleştirme, demokrasiyle çelişen, ekonomiyi daraltan, çalışan kitleni işsizliğe ve örgütsüzlüğe mahkum eden ve ülkelerin bütünlüğünü ve bağımsızlığını tehlikeye sokan sonuçları dolayısıyla, bunalımdan kurtulmanın yolunu dünya üzerindeki denetimini yoğunlaştırmakta arayan uluslararası tekelci sermayenin önündeki en önemli engellerin kalkmasını sağlayacağı için gerekli görülmektedir.

Özelleştirme, yani kamu girişimlerinin tahribi, yeryüzünü, uluslararası tekelci sermayenin değneksiz dolaşabileceği bir köy durumuna düşürecektir.

KAYNAKLAR

1. Bu konudaki düşüncelerimin çoğunu, daha önce başka bazı tartışmalar ve yazılar çerçevesinde ortaya koymuş bulunuyorum. Bkz: "Özelleştirme ve Endüstriyel Demokrasi" paneli, 27 Şubat 1988, **Özelleştirme Tek Seçenek midir?**, Türk Mühendisler Birliği Derneği yayını, s.32-42; "Özelleştirme ve Sendikalar", "Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme" sempozyumu, 14-16 Kasım 1990, ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümü yayını, s.44-53; "Özelleştirme", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, sayı: 157, Temmuz 1993, s.3-7.
2. **Cumhuriyet**, 14.8.1987.
3. Bu konuda **Business Week**'te yayınlanan yazılardan alıntılar için bkz: "Demokrasi ile ekonomi arasında kara kedi mi var?", **Milliyet**, 3.6.1993.
4. **Say Yes to Public Services. Privatisation International** (Yay: New Zeland Public Service Association), s.7.
5. Petrol-İş, **Özelleştirme Üzerine**, İstanbul, 1989, s.213.
6. Aktaran: Deniz Som: **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1994.
7. Bkz: **Cumhuriyet**, ANKA, 14 Mart 1992.
8. **Assesing Structural Reform, Lessons for the Future**. OECD, 1994.
9. **Aynı eser**, s.XV-XVI.
10. Bkz: Tevfik Dalgıç, "Türkiye özelleştirmede aktif ülke", **Cumhuriyet**, 27.7.1992.
11. "Özelleştirmede gider geliri yuttu", **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1994.
12. Bkz: ILO, **World Labour Report-1993**, s.34.
13. Bkz: A. Işıklı, "Görünmeyen Ellerdeki Sağlıksızlık", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 142, Nisan 1992.
14. Bkz: A. Işıklı, "Demokrasi ve Ayrılcı Silahlı Eylem", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 147, Eylül 1992.
15. Alain Tondeur, "L'intégration européenne fragilise l'Etat belge", **Le Monde diplomatique**, juillet 1992, s.3.
16. "An Introduction by Willy Brandt", **Nort-South, A Program for Survival**, The MIT Press, Cambridge, 1980, s.17
17. Aktaran: Brendan Martin, "Dünyada Özelleştirme", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Şubat 1994 Eki, s.7.